

Ks. TADEUSZ FITYCH

**KORESPONDENCJA INTERNUNCJUSZA
ANTONIO FRANCESCO CIRIOLI
Z SEKRETARIATEM STANU
W PRZEDEDNIU SEJMU ZWYCZAJNEGO ZWOŁANEGO
W WARSZAWIE W 1623 ROKU**

(edycja listów od 5 XI do 26 XI 1622)

WSTĘP

Nuncjatura apostolska w Polsce od połowy XVI wieku miała charakter sejmowy, antyturecki i kontrreformacyjny. Nic więc dziwnego, że wielką doniosłość miało polecenie instrukcji początkowej nakazujące nuncjuszowi Giovanniemu Battistie Lancellottiemu szczególną czujność i troskę o sprawy Kościoła katolickiego w Polsce oraz o misje i sprawy chrześcijaństwa właśnie podczas obrad sejmowych¹. Zasadność czujności Kurii Rzymskiej potwierdzają już same zmiany, jakie dokonały się w społeczeństwie Rzeczypospolitej w latach panowania Zygmunta III Wazy (1587–1632)². Wywarły one znaczny wpływ na ukształtowanie się faktycznej pozycji króla³.

Giovanni Battista Lancellotti (*1575 †1655) – prałat papieski, urzędnik watykański czynny m.in. jako abrewiator apostolski i referendarz obydwu

¹ Uwagi i wskazania Sekretariatu Stanu dotyczące sejmów znajdowały szczególne miejsce w każdej instrukcji początkowej. Zob. m.in. instrukcja O. Viscontiego z VI 1630 r. – W. Biliński, *Acta Nuntiaturae Polonae* (cyt. ANP) t. 24, vol. 1, s. 30. Zob. T. Fitych, *Instrukcja początkowa Giovanniego Battisty Lancellottiego, 31-szego nuncjusza apostolskiego w Polsce*; Obecność nuncjusza Giovanniego Battisty Lancellottiego na sejmach (artykuły złożone do druku).

² W. Tygielski, *Opinie nuncjuszy apostolskich na temat Polski XVI–XVII wieku*, „Przegląd Historyczny” 4:1994, s. 351–362; *Historia Europy*. Pod red. A. Mączaka, Wrocław 1998, s. 340 i 411–417.

³ Problem ten podjęła m.in. Anna Sucheni-Grabowska – zob. Kilka uwag o miejscu króla w sejmach „złotego wieku”. W: *Studia z dziejów Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Wrocław 1988, s. 75–83.

Sygnatur, „kanonik bazyliki św. Piotra na Watykanie”, gubernator i wicelegat w czterech największych prowincjach Państwa Kościelnego (Rimini, Faenzy, Romanii, Benewentu, Ankony i Kampanii Rzymskiej)⁴, biskup diecezji Nola w metropolii Neapolu⁵, opat komendatoryjny benedyktyńskiego opactwa św. Piotra w Pedemonte k/Caserty, „*prelato assistente in capella*” i „*decano del Regno*” – w okresie od 25 XI 1622 do 25 VI 1627, na podstawie decyzji papieża Grzegorza XV, pełnił misję nuncjusza apostolskiego w Polsce⁶.

Jednym z priorytetów instrukcji początkowej nuncjusza Lancellottiego było polecenie dotarcia na sejm zwyczajny otwarty 24 stycznia 1623 roku⁷. Okazało się to całkowicie nierealne, ponieważ z nieznanых dotychczas motywów w niezwykle niekorzystny sposób przeprowadzono wymianę posłów papieskich w Warszawie. Ponadto, pomimo szybkiego rytmu podróży, nowy nuncjusz warszawski dopiero 17 stycznia opuścił Wenecję⁸ z powodu z szerzącej się w Republice Weneckiej zarazy. Nic więc dziwnego, że Sekretariat Stanu zaczął już w tym momencie wykazywać znaczne zakłopotanie. Przed nuncjuszem Lancellottim były jeszcze trzy ciężkie zimowe etapy podróży⁹, a sejm zwyczajny w Warszawie miał się rozpocząć już za tydzień. Jest więc zrozumiałym, że od dnia 28 stycznia 1623 roku sekretarz stanu kardynał Ludovisi coraz częściej będzie pisał do internuncjusza w Warszawie Francesco Cirioliego, że byłoby korzystniej, gdyby sejm rozpoczął się później, ponieważ nowo mianowany nuncjusz nie zdążyłby dotrzeć do Warszawy w oczekiwanym przez papieża terminie; co więcej, gdyby wiadano wcześniej o zaistniałych trudnościach, to papież z całą pewnością odwołałby jego poprzednika

⁴ T. Fitych, *Kariera kurialna i dyplomatyczna do roku 1614 Giovanniego Battisty Lancellottiego nuncjusza apostolskiego w Polsce w latach 1622–1627*. W: *Słowo nieskowane, Księga Jubileuszowa dla ks. Jana Kruciny*. Pod red. A. Nowickiego, J. Tyrawy, Wrocław 1998, s. 661–672.

⁵ T. Fitych, *Diecezja Nola pod administracją biskupa Giovanniego Battisty Lancellottiego w latach 1615–1655* (złożono do druku).

⁶ T. Fitych, *Początki misji dyplomatycznej Giovanniego Battisty Lancellottiego, 31-szego nuncjusza apostolskiego w Polsce (1622–1627)*, „Roczniki Teologiczne” 46:1999 z. 4, s. 79–118; tenże, artykuły złożone do druku: *Personel i organizacja nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego, 31-szego nuncjusza papieskiego w Polsce*; *Problematyka kościelna w korespondencji i dokumentach Giovanniego Battisty Lancellottiego posła papieskiego w Polsce w latach 1622–1627 oraz Rekomendacje Zygmunta III Wazy w sprawie kardynałatu Giovanniego Battisty Lancellottiego nuncjusza apostolskiego w Polsce w latach 1622–1627*.

⁷ W świetle instrukcji nuncjusz miał być również obecnym na wszystkich kolejnych sejmach. Musimy tu przypomnieć, iż od momentu nominacji nuncjusza Lancellottiego zostaływołane w Warszawie trzy sejmy zwyczajne, które odbywały się kolejno: od 24 I do 5 III 1623, od 7 I do marca 1625 i od 27 I do 10 III 1626 roku. Ponadto miały też miejsce dwa sejmy nadzwyczajne, z których pierwszy odbył się w okresie od 6 II do 27 II 1624 w Warszawie, a drugi w Toruniu od 10 XI do 29 XI 1626 roku.

⁸ Zob. Oryginał listu (cyt. Or.): BV, Barb. Lat. 6583 f. 82r.

⁹ T. Fitych, *Półroczna podróż do Warszawy Giovanniego Battisty Lancellottiego, nuncjusza apostolskiego w Polsce w latach 1622–1627* (złożono do druku).

kardynała de Torres dopiero po zakończeniu sejmu¹⁰. (Z dużym prawdopodobieństwem możemy twierdzić, że obydwaj nuncjusze – Cosimo de Torres¹¹ i jego następca w Warszawie – spotkali się w Wenecji przed dniem 17 stycznia, gdzie w związku z niebezpieczeństwem epidemii kardynał de Torres przebywał w dniach od 5 do 20 stycznia. Giovanni Battista Lancellotti dotarł do Tyńca (koło Krakowa) dopiero 23 lutego 1623 roku, a ostatecznie do Warszawy przybył w czwartek rano 27 kwietnia 1623 roku. Od zamknięcia obrad sejmu upłynęło już wówczas ponad 7 tygodni¹²).

W realizacji tego tak ważnego priorytetu, obok zdumiewającego sposobu organizacji wymiany nuncjuszy, intrygującymi pozostają nadal dwa fakty. Otóż zaledwie w dzień po zakończeniu sejmu, 6 marca, Lancellotti zrehabilitował (nie odnaleziony dotychczas) list i polecił przebywającemu w Warszawie internuncjuszowi Antonio Francesco Cirioliemu, aby doręczył go królowi Zygmuntowi III. Drugi intrygujący fakt odsłania korespondencja internuncjusza, jedna z najobszerniejszych i najbardziej precyzyjnych dokumentacji misji nuncjusza Giovanniego Battisty Lancellottiego, gdy idzie o zaangażowanie się nuncjatury w obsługę sejmu. Dokumentuje ona jedynie intensywny i jednostronny kontakt pomiędzy kardynałem sekretarzem stanu a internuncjuszem Ciriolim, pomimo tego, iż w okresie 43 dni toczących się obrad parlamentu nuncjusz Lancellotti przebywał w niezbyt przecież odległym Krakowie¹³ i właśnie on powinien był jak najszybciej dogłębnie poznawać polską scenę polityczną i realia kościelne.

KARDYNAŁ COSIMO DE TORRES I INTERNUNCJUSZ ANTONIO FRANCESCO CIRIOLI

Konsystorz odbyty w dniu 5 listopada 1622 r. promował godnością kardynalską Cosimo de Torresa (*1584 †I V 1642), od 13-tu miesięcy przebywa-

¹⁰ „À noi sarebbe stato carissimo, che vi fosse differita cotesta dieta; perche non havendo Nuntio di Nola potuto partir di quà se non tardi, crediamo, che non sarà giunto nel Regno è tempo d'esserci presente, com'era particolar di [desiderato?] di N. ro Signore; ma V. ra Signoria con li brevi, che se le sono mandati dovrà haver suplito il meglio, è havrà potuto. Se tali accidenti si fossero preveduti la Sua Santità non havrebbe richiamato il detto Cardinale de Torres se non dopo la Dieta, conoscendo veramente che la sua presenza vi sarebbe stata molto opportuna” – Registr. (cyt. – Reg.): BV, Barb. Lat. 6621, f. 77r.

¹¹ Kardynał C. de Torres został przez zarazę zatrzymany na przymusowy 20-dniowy pobyt w Wenecji w okresie od 5 do 25 I 1623, po czym udał się w kierunku Ferrary. – Reg.: BV, Barb. Lat. 6221 f. 77v.

¹² T. Fitych, *Pierwszy miesiąc służby nuncjusza apostolskiego w Warszawie Giovanni Battista Lancellotti (1622–1627)*; Pierwszy proces informacyjny sporządzony w nuncjaturze Giovanniego Battisty Lancellottiego (02–11 V 1623 Warszawa, Andrzej Lipski wskazany na diecezję kujawską) oraz *Pierwsze wizytacje kolegów papieskich w Polsce* (Z działalności G. B. Lancellottiego nuncjusza apostolskiego, 1622–1627) – artykuły złożone do druku.

¹³ Pierwszy list przesłał Cirioli nuncjuszowi Lancellottiemu do Krakowa dopiero 10 III 1623 i to jako odpowiedź na list Lancellottiego z datą 6 III 1623. – Or.: BV, Barb. Lat. 6582, f. 92 r. Jeden z nielicznych listów Lancellottiego adresowanych do internuncjusza nosi datę 14 III 1623. – Or.: BV, Barb. Lat. 6582, f. 100rv.

jącego w Warszawie z misją nuncjusza apostolskiego, mianując go zarazem kardynałem kapłanem tytularnego kościoła św. Pankracego¹⁴. Był on o prawie dziewięć lat młodszym od swego następcy Lancellottiego, z którym to prawdopodobnie, jako rzymianin, spotykał się częściej (także z racji pracy w Kurii Rzymskiej). Co więcej, odnalezione źródła pozwalają twierdzić, że najpóźniej od roku 1631 był on już skoligacony z rodziną Giovanniego Battisty Lancellottiego¹⁵.

Cosimo de Torres urodził się w 1584 roku w Rzymie, w zasłużonej rodzinie hiszpańskiego pochodzenia (z Malagi). Jego rodzicami byli markiz Giovanni de Torres i Giulia z książęcej rodziny Mattei. Na rzymskim uniwersytecie „Sapienza” ukończył studia, zdobywając tytuł doktora obojga praw. Jako zdolny, energiczny i zdecydowany młody prawnik oraz nepot kardynałów Ludovico de Torresa i Giacomo Matteo de Mattei, od roku 1605 pracował w Kurii Rzymskiej (G.B. Lancellotti o rok wcześniej), pełniąc urząd protonotariusza apostolskiego i referendarza obydwu Sygnatur. Papież Grzegorz XV mianował go 17 marca 1621 roku biskupem Adrianopola, a nieco później, 21 maja 1621 roku, nuncjuszem w Polsce, gdzie przebywał od 4 października 1621 (dotarł wówczas do Tyńca k/Krakowa) do około 6–7 listopada 1622 roku, pracując w Warszawie¹⁶. Już około 11–19 listopada tegoż roku przybył on do Krakowa, który stanowił jeden z jego etapów podróży do Rzymu. Zaledwie powrócił do Wiecznego Miasta, został mianowany prefektem Kongregacji Soboru. Urząd ten pełnił od połowy roku 1623 do roku 1626¹⁷. Był również, od 9 IX 1622, konprotektorem, a od 23 VIII 1623 do 1 V 1642 protektorem Polski. Papież Urban VIII 16 IX 1624 roku uczynił go arcybiskupem Perugii. Tam właśnie zasłynął z wielkiej pobożności, oddania i roztropności, a ponadto zwołał synod diecezjalny i opublikował jego akta¹⁸.

¹⁴ K. Eubel, R. Ritzler, P. Sefrini in., *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi sive Summorum Pontificum, S.R.E. Cardinalium, ecclesiarum antistitum series e documentis tabularii praesertim Vaticanis collecta-digesta-edita*, t. 4:1592–1667. Padua 1967² (cyt. – HC IV), s. 16, 68, 149, 277.

¹⁵ Kard. Cosimo de Torres był wujem Claudii de Torres, którą 19 I 1631 roku poślubił bratanek Giovanniego Battisty Lancellottiego, Scipione Lancellotti (*20 III 1609). – Lauro. – *Archivio Privato della Famiglia dei Principi Lancellotti*, Inventario 1728, f. 4r oraz T. Fitych, *Krąg rodzinny Giovanniego Battisty Lancellottiego, 31-szego nuncjusza apostolskiego w Polsce* (artykuł złożony do druku).

¹⁶ Podczas pracy w Kurii Rzymskiej od roku 1619 jego kolegą był Ludovico Ludovisi, który wkrótce został sekretarzem Stanu, po wyborze na papieża jego wuja Grzegorza XV. Na mocy decyzji Grzegorza XV Cosimo de Torres miał objąć polską nuncjaturę po biskupie Francesco Diotallevi. Regest niektórych dokumentów z okresu jego nuncjatury w Polsce wydał Paweł Collura pt. *Repertorium rerum polonicarum in archivio Dragonetti de Torres in civitate Aquiliana*. Wyd. P. Collura. W: „*Elementa ad Fontium Editiones*”, vol. 5:1962, s. 15–30.

¹⁷ *La Sacra Congregazione del Concilio. Quarto Centenario dalla Fondazione (1564–1964)*. W: *Studi e ricerche*. Appendice I, Città del Vaticano 1964, s. 272–273; 306–307.

¹⁸ Artykuł „Torres Cosimo, cardinale” W: G. Moroni, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, Vol. S. 38, Venezia 1846, s. 8; J. Pietrzak, *Nuncjusz Cosma de Torres w Polsce (1621–1622)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 30:1975, s. 243–253.

Z kolei 10 kwietnia 1634 roku przeniósł się (prawdopodobnie za poparciem króla hiszpańskiego Filipa IV) do arcybiskupstwa Monreale na Sycylii¹⁹, gdzie w roku 1635 zdołał jeszcze przeprowadzić wizytację diecezji, a w roku 1638 synod diecezjalny. Z powodu choroby (lenta idropisia) przed świętami Bożego Narodzenia 1641 roku przeniósł się do Rzymu, gdzie 1 maja 1642 roku zmarł. Został pochowany w tamtejszej bazylice św. Pankracego, która była jego tytułem kardynalskim²⁰.

W interesującym nas okresie, po opuszczeniu polskiej nuncjatury w Warszawie na początku listopada 1622 r. przez zamianowanego kardynałem Cosimo de Torresa, internuncjuszem – na mocy brewe Grzegorza XV z 3 grudnia 1622 r. – został Antonio Francesco Cirioli²¹, doktor obojga praw wywodzący się z Bolonii²², od roku 1621 audytor nuncjatury Cosimo de Torresa (dotychczas zupełnie nieznany w literaturze przedmiotu). Urząd internuncjusza w Warszawie, objęty po uprzednich 13-tu miesiącach służby w charakterze audytora, Cirioli pełnił aż przez dwadzieścia trzy tygodnie, to znaczy od 19 listopada 1622 do 29 kwietnia 1623 roku. Po raz pierwszy w tej roli został przyjęty na audiencji u króla w dniu 31 grudnia 1622 roku²³. W tym czasie Sekretariat Stanu, korespondując z internuncjuszem, ważniejsze listy posyłał równocześnie na adres nowego nuncjusza Giovanniego Battisty Lancellottiego²⁴. Główne zadania dyplomatyczne Cirioliiego były związane z przebiegiem sejmu zwyczajnego obradującego od 24 stycznia do 5 marca 1623 r.²⁵ Kończąc swą dodatkową sześciomiesięczną misję, w dniu 29 kwietnia 1623 r. w liście do sekretarza stanu kardynała Ludovico Ludovisi pisał, że w czwartek rano 27 kwietnia przybył do Warszawy nuncjusz Giovanni Battista Lancellotti, dlatego on zamierza pożegnać się z rodziną

¹⁹ Na tej stolicy biskupiej zasiadali już od końca XVI w. jego bliscy krewni: abp Ludovico II de Torres (†1584) i wuj abp a później kardynał bibliotekarz Ludovico III de Torres (†1609). – M. del Giudice, *Storia della Chiesa di Monreale*, Palermo 1702, s. 75–86; L. Boglino, *La Sicilia e i suoi cardinali*, Palermo 1884, s. 58–59; A. Dragonetti e Torres, *Lettere inedite dei cardinali de Richelieu, de loyouse, Bentivoglio, Baronio, Bellarmino, Maurizio di Savoia ed altri e due lettere autografe di Torquato Tasso dirette ai cardinali Ludovico e Cosmo de Torres con i fac-simili degli autografi*, Lacquila 1929; P. Collura, *Il card. Ludovico de Torres, arcivescovo di Monreale, Profilo storico*, Palermo 1955.

²⁰ J. Bartoszewicz, Torres (de Kosmas). W: *Encyklopedia Powszechna Orgelbranda*, t. 25, Warszawa 1867, s. 391–394.

²¹ *Vetera Monumenta Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*. Wyd. Augustinus Theiner, t. 3: *A Sixto PP V usque ad Innocentium PP XII*, 1585–1696, Romae 1863, s. 368.

²² T. Fitych, ANP, t. 22, vol. 1, (złożono do druku), (cyt. – N.) dokument N. 9 oraz list Cirioliiego – Or.: BV, Barb. Lat. 6582 f. 15r–16r.

²³ BV, Barb. Lat. 6582 f. 39v.

²⁴ Zbiór oryginałów listów A.F. Cirioliiego do Sekretariatu Stanu, wysłanych w okresie od 12 XI 1622 do 29 IV 1623, znajdujemy w BV, Barb. Lat. 6582 f. 1–109, natomiast regesty listów Sekretariatu Stanu do A.F. Cirioliiego, pisanych od 5 XI 1622 do 16 III 1623, są przechowywane w BV, Barb. Lat. 6621 f. 70v–80r.

²⁵ W. Konopczyński, *Chronologia sejmów polskich (1493–1793)*, Kraków 1948, s. 147.

królewską w poniedziałek 1 maja i najkrótszą drogą powrócić, być może najpierw do Bolonii, a następnie do Rzymu²⁶. Nie wiemy, czy udało mu się zrealizować ten zamiar, gdyż nie znamy dokładnej daty jego wyjazdu z Polski.

Ukształtowana z końcem XVI wieku forma urzędu internuncjusza była efektem ewolucji wcześniejszych form dyplomacji świeckiej²⁷. Ostateczne ustalenie nomenklatury poselskiej nastąpiło w pierwszej połowie XVI wieku. Zakres kompetencji związany z tytułem legata, nuncjusza i internuncjusza sprecyzował papież Grzegorz XIII (1572–1585). W praktyce po odwołaniu nuncjusza (jak też w przypadku jego urlopu zdrowotnego), a więc w sytuacji długotrwałego wakansu Stolica Apostolska mianowała internuncjusza, który posiadał uprawnienia równe uprawnieniom nuncjusza²⁸. Pomimo tego w ważniejszych i długoterminowych sprawach ostateczną decyzję pozostawiał on nowemu nuncjuszowi. Normalnym biegiem rzeczy internuncjuszami byli mianowani audytorzy (w zasadzie nigdy nie byli oni biskupami), którzy podobnie jak i nuncjusze mieli włoski rodowód. Internuncjusz kierował nuncjaturą w okresie od wyjazdu jednego nuncjusza do przyjazdu jego następcy, co bardzo często trwało około trzech miesięcy. W Polsce tymczasowość urzędu internuncjusza i jego niższa ranga²⁹, w okresie prestiżowych i jurysdykcyjnych napięć pomiędzy prymasem Polski (który jako *legatus natus* zwyczajowo w czasie nieobecności nuncjusza przejmował jego prerogatywy), episkopatem i nuncjuszami w konsekwencji często prowadziła do konfliktów. Sposób pełnienia tej ważnej misji przez Antonio Francesco Cirioliego jest problemem, który oczekuje dopiero na dogłębne zbadanie, a zarazem stanowi motyw poniższej publikacji. Kolejne interesujące nas zagadnienie to odpo-

²⁶ Napisał m.in.: ...non hò altro che scrivere à V. ra Signoria Ill.ma che il felice arrivo à questa corte di Monsignor Lancellotto, seguito giovedì mattina come pia diffusamente V. ra Signoria Ill. ma intenderà dalle sue lettere dal quale tenendo io per fermo che sia per ricever ancora qualche avviso, poichè è già stato visitato da molti Signori della Corte, dirò solo à V. ra Signoria Ill.ma che credo che Domani Monsignore havrà la prima audienza sì che potrò io lunedì basciar le mani à queste Maestà, et alli Ser. mi Prencipi, e poi m'invierò à questa volta per la strada più breve" Or.: BV, Barb. Lat. 6582, f. 105r.

²⁷ G. H. B o l s o v e r, *The Meaning and History of the Term „internuntio”*, „Bulletin of the Institute of Historical Research” 12:1934–35, s. 145–151; Cz. N a n k e, *Historia dyplomacji. Rozwój form dyplomatycznych*, Kraków 1947; A. P r z y b o ś, R. Ż e l e w s k i (red.), *Dyplomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI–XVIII stulecia*, Kraków 1959; S. E. N a h l i k, *Narodziny nowożytnej dyplomacji*, Wrocław 1971.

²⁸ J. C z a j a, *Instytucjonalne formy działania dyplomacji watykańskiej*, „Sprawy Międzynarodowe” 29:1976 z. 1, s. 92–104, P. B l e i S J, *Histoire de représentation diplomatique du Saint Siège des origines à l'aube du XIX siècle*, Città del Vaticano 1982; M. O l i v i e r i, *Natura e funzioni dei legati Pontifici nella storia e nel contesto ecclesiastico del Vaticano II*, Città del Vaticano 1982; J. K r u k o w s k i, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 1993, s. 144–145.

²⁹ W Polsce po internuncjuszu A.M. Grazianim (1573–1574) i J. Woreńskim (1591), w XVII w. urząd ten pełnili: C. Baroffi (1612–1613), J. Frantanelli (1621), A. F. Cirioli (1622–1623), C. Bardini (1630), C. Sarteschi (1670), C. Grappi (1671), F. Tucci (1675), F. Bonesana (1689–1690) oraz F. Bentini (1696).

wiedź na pytanie, w jakim stopniu korespondencja internuncjusza dotyczyła spraw sejmu zwyczajnego z roku 1623 oraz w jaki sposób pielęgnował on wymianę informacji.

TEMATYKA PRZEDSEJMOWEJ KORESPONDENCJI CIRIOLIEGO

Przechodząc do wstępnej prezentacji problematyki sejmu zwyczajnego z roku 1623³⁰ musimy na początku podkreślić, że nuncjusz Cosimo de Torres w swej korespondencji wysłanej z końcem września i w pierwszych trzech tygodniach października, a więc jeszcze przed odjazdem do Rzymu, wyraził troskę o obronę praw wolnościowych Kościoła katolickiego przed próbami jej ograniczenia ze strony szlachty, jak też konieczność czujności wobec zabiegów prawosławnych zmierzających do osłabienia unitów³¹.

Natomiast odnosząc się do samej korespondencji Cirioliego wypada zauważyć, że chociaż brewe papieskie z jego nominacją na internuncjusza nosi datę 3 grudnia 1622 roku, to pierwszą wzmiankę świadczącą o poczuciu nowej odpowiedzialności zawiera już jego list z 19 listopada 1622. Cirioli obiecał wówczas kardynałowi Ludovico Ludovisimu, iż najbliższą pocztą prześle porządek obrad przygotowywanego sejmu zwyczajnego w przekładzie na język łaciński, co też zrealizował w tydzień później – 26 listopada 1622 roku, przesyłając również instrukcję królewską dotyczącą sejmików przedsejmowych³², która prezentowała zarazem tematykę sejmu³³. Ponadto Cirioli zobowiązał się przysyłać dalsze awiza na temat kolejnych pism sejmowych³⁴.

W tym samym czasie kardynał sekretarz stanu wysłał Cirioliemu dwa listy, w których stwierdzał, że gdyby nuncjusz Cosimo de Torres wiedział, na jak wielkie trudności napotka w swym przybyciu na sejm jego następca, odłożyłby swój wyjazd do wiosny. Dopowiadał ponadto, że papież poprzez fakt promocji kardynalskiej nuncjusza Cosimo de Torresa chciał usatysfak-

³⁰ Zygmunt III, wkrótce po zlikwidowaniu konfederacji lwowskiej, na przełomie sierpnia i września 1622 r. rozesłał nowe listy deliberatoryjne, oczekując od senatorów propozycji co do terminu zwołania sejmu. Król był zainteresowany jego opóźnieniem, podobnie jak koniuszy koronny K. Zbaraski, którego brat Jerzy proponował, aby w sytuacji, gdyby niemożliwa zmiana terminu styczniowego, opóźnić chociaż sejmiki i zwołać je w tydzień po Bożym Narodzeniu. – J. Pietrzak, *W przygaszonym blasku wiktorii chocimskiej. Sejm z 1623 r.* (Acta Univ. Wratisl. Nr 890, Historia 56), Wrocław 1987, s. 41–42.

³¹ J. Pietrzak, *W przygaszonym blasku...*, s. 47. – Przytacza on listy C. de Torresa z 30 IX oraz 7, 15 i 22 X 1622 r.

³² Or.: BV, Barb. Lat. 6582, f. 2rv. – Otóż 8 X wyszły uniwersały królewskie zwołujące sejmiki na 13 XII 1622 r., sejmiki generalne na 3 I 1623 r. oraz sejm zwyczajny do Warszawy na 24 I 1623 r. – J. Pietrzak, *W przygaszonym blasku...*, s. 42.

³³ Legacje na sejmiki wyjaśniające sposób zwołania i przedmiot obrad sejmu wyszły już w połowie listopada 1622 r. – Tamże, s. 42–46.

³⁴ Or.: BV, Barb. Lat. 6582 f. 15r–16r z datą 26 XI 1622. – Kard. L. Ludovisi potwierdził odbiór tej instrukcji 14 I 1622, a więc na dziesięć dni przed rozpoczęciem sejmu i pochwalił staranność Cirioliego. – Reg.: BV, Barb. Lat. 6621 f. 76v z datą 14 I 1623.

cjonować króla Zygmunta III. W konsekwencji w imieniu papieża przekazuje mu niezbędne pełnomocnictwa i poleca, by na sejmie wspierał króla we wszystkich jego wysiłkach na rzecz obrony religii katolickiej i sądownictwa kościelnego³⁵.

Wywiązując się z powierzonego zadania, internuncjusz Cirioli w okresie od 10 do 31 grudnia tegoż roku wysłał cztery listy do Sekretariatu Stanu, zawierające lapidarne i niewiele znaczące awiza o odbywających się w Rzeczypospolitej sejmikach, a konkretnie w Warszawie³⁶ i Sieradzu³⁷. W korespondencji z 31 grudnia sygnalizował, że napływają już rezolucje zakończonych sejmików³⁸, przy czym wicekanclerz wydał zakaz ich rozpowszechniania w formie kopii, oraz – nawiązując do tematu obrad – wyrażał obawę, czy sejm zaakceptuje ostatnią propozycję rozejmu pokojowego ze Szwecją³⁹. Jerzy Pietrzak, przedstawiając ogólny wynik sejmików odnotował fakt, iż szereg z nich wysunęło cały plik pretensji adresowanych do duchowieństwa⁴⁰ oraz wyraziło protest wobec projektu założenia akademii jezuickiej w Krakowie. Ponadto dwór królewski, biorąc pod uwagę skład wybranych posłów jak też sejmikowe instrukcje poselskie, oczekiwał „ciężkiego” sejmu⁴¹. Dlatego postanowiono ściągnąć już na początek sejmu jak największą liczbę senatorów z samym prymasem na czele. Ponadto król nie był zadowolony z podpisanej 7 grudnia 1622 prolongaty rozejmu pokojowego ze Szwedami do 10 czerwca 1624. Należy tu zaznaczyć, że tych faktów i ocen zabrakło w awizach internuncjusza. Natomiast znacznie wcześniejszą pocztą z dnia

³⁵ Zob. dwa listy: Reg.: BV, Barb. Lat. 6621 f. 71v i f. 72r z datą 26 XI 1622.

³⁶ W liście z 10 XII 1622 Cirioli informował o toczących się już obradach sejmików przedsejmowych, w tym także w Warszawie. Natomiast w tydzień później zakomunikował, iż sejmik obradujący w warszawskim kościele augustianów nie podjął tematyki kościelnej, a uwagę poświęcił głównie problemom monetarnym i rynkowej wartości soli. – Or.: BV, Barb. Lat. 6582 f. 20r i 29rv z datą 10 i 17 XII 1622.

³⁷ Podkreślając fakt powstałego tam konfliktu, w wyniku którego zginęło ok. 20 osób. Or.: BV, Barb. Lat. 6582 f. 31rv z datą 22 XII 1622 oraz J. Pietrzak, *W przygaszonym blasku...* Ponadto należy odnotować fakt, iż odbyły się także inne sejmiiki: proszowski, podolski, wiszeński – 13 XII i średzki 2 XII.

³⁸ Zachowały się instrukcje poselskie uchwalone przez sejmiiki w województwach: krakowskim, poznańskim, kaliskim, łęczyckim, brzesko-kujawskim, inowrocławskim, lubelskim, ruskim, wołyńskim oraz ziemi warszawskiej i różańskiej. Brakuje natomiast instrukcji z Litwy (wyjątek stanowią tu jedynie wiadomości o uchwale sejmiku żmudzkiego). Z kolei z Inflant znana jest tylko instrukcja z sejmiku województwa wendeńskiego. Ich prezentacji dokonał J. Pietrzak, *W przygaszonym blasku...*, s. 48–49.

³⁹ Or.: BV, Barb. Lat. 6582 f. 41rv z datą 31 XII 1622.

⁴⁰ Pretensje tego typu sformułował sejmik średzki i różański. Szlachta województw poznańskiego i kaliskiego domagała się m.in., aby duchowni nie kupowali dóbr szlacheckich i nie inkorporowali ich do dóbr kościelnych oraz aby spory między duchowieństwem a szlachtą rozstrzygały sejmy krajowe, bez możliwości apelacji do Rzymu. Szereg zbliżonych postulatów wniosła również szlachta województw brzesko-kujawskiego, inowrocławskiego i wołyńskiego. Ponadto sejmiiki proszowski i łęczycki domagały się przywilejów dla Akademii Krakowskiej, a więc wykluczały możliwość założenia w Krakowie akademii jezuickiej. – J. Pietrzak, *W przygaszonym blasku...*, s. 56.

⁴¹ Tamże, s. 62.

3 grudnia wysłał on sekretarzowi stanu przesadnie optymistyczną wiadomość, iż książę Krzysztof Zbaraski 5 listopada dotarł do Konstantynopola, a po skończonej misji zamierza przybyć na sejm⁴².

Już jedynie w perspektywie priorytetów sformułowanych w początkowych instrukcjach obu nuncjuszy, Torresa i Lancellottiego, wypada stwierdzić, że obok tak mało realistycznie i zarazem niepragmatycznie przygotowanej wymiany kierowników warszawskiej nuncjatury⁴³, w zdumienie wprawia również kolejny fakt, dotyczący tym razem wysyłki papieskich brewiów rekomendacyjnych na sejm mający się rozpocząć 24 stycznia 1623 roku. Otóż internuncjusz Cirioli po raz pierwszy wspomina o nich dopiero w swym liście z 6 stycznia (a więc zaledwie 18 dni przed otwarciem sejmu; być może wcześniej pisał o nich sam Cosimo de Torres), podczas gdy poczta w warunkach zimowych docierała do Rzymu najszybciej po 24 dniach, a najdłużej po ok. 84 dniach⁴⁴. Niemniej Cirioli, chcąc zabezpieczyć należyte nastawienie polskich dostojników do spraw kościelnych w czasie najbliższego sejmu, w dniu 13 grudnia był na audiencji u króla Zygmunta III. W jej trakcie wyjaśnił zarówno zamiary papieża związane z wymianą nuncjuszy w Warszawie (sygnalizując równocześnie tylko fakt opóźnionego przybycia Lancellottiego na sejm), jak też nadzieje na poparcie króla dla spraw kościelnych rozstrzyganych na sejmie. W odpowiedzi król zachęcił internuncjusza, aby sprawę tę poruszał przy przekazywaniu brewiów papieskich biskupom i senatorom⁴⁵. Dopiero po pierwszym tygodniu obrad sejmowych (w normalnej sytuacji w połowie sejmowego zgromadzenia), 3 lutego 1623 roku internuncjusz Cirioli depeszował do Sekretariatu Stanu, iż przekazał sejmowe brewia rekomendacyjne wszystkim najwyższym prałatom⁴⁶ oraz

⁴² Or.: BV, Barb. Lat. 6582 f. 19rv z datą 3 XII 1622. – Książę K. Zbaraski powrócił do Polski dopiero w kwietniu 1623 – zob. N. 13 i N. 37.

⁴³ Faktem jest, że niektórzy przypuszczali, iż sejm odbędzie się dopiero w czerwcu lub lipcu. Sam król na początku sprzeciwiał się zwołaniu sejmu w 1622 roku, jednak zmienił swe stanowisko pod wrażeniem zawiązywania się konfederacji. – J. Pietrzak, *W przygaszonym blasku...*, s. 40–42.

⁴⁴ Or.: BV, Barb. Lat. 6582 f. 41rv z datą 6 I 1623. Pomimo tego faktu wydaje się, że w efekcie zapobiegliwości Sekretariatu Stanu jakieś bliżej nieokreślone papieskie brewia sejmowe dotarły do Warszawy już po rozpoczęciu sejmu, ale przed 27 stycznia 1623 r. – Or.: BV, Barb. Lat. 6582, f. 70r–71r z datą 27 I 1623.

W liście z 28 I 1623 kardynał sekretarz Stanu okazuje niepokój z racji mało starannego zabezpieczenia tego sejmu i wyraża pragnienie, aby został on opóźniony, a w całym procesie kościelnych przygotowań liczy na Bożą pomoc oraz oczekuje, że Cirioli w pełni wywiąże się ze swych zadań. Na koniec raz jeszcze podkreśla, że gdyby wiadano o powstałych trudnościach, to z pewnością kardynał de Torres zostałby odwołany dopiero po zakończeniu tego sejmu. – Reg.: BV, Barb. Lat. 6621 f. 77r z datą 28 I 1623.

⁴⁵ Or.: BV, Barb. Lat. 6582 f. 41rv i 62r z datą 6 i 13 I 1623.

⁴⁶ Wręczanie brewiów rozpoczął Cirioli przed 27 I 1623, w poniedziałek, od osoby samego króla, który wyraził swą pełną dyspozycyjność dla spraw Kościoła. Następnie we wtorek wspomniane brewia i uwrażliwienie na sprawy Kościoła i Unii Brzeskiej przekazał biskupom Gniezna, Łucka, Wilna, Chełmna i Przemyśla. – Or.: BV, Barb. Lat. 6582, f. 70r–71r z datą 27 I 1623.

marszałkowi koronnemu i wicekanclerzom Korony i Litwy, a także innym dygnitarzom państwowym (przy czym biskup żmudzki Stanisław Kiszka i niektórzy senatorzy dotarli do Warszawy już po rozpoczęciu prac sejmowych). Awizował ponadto, iż Maciej Łubieński, biskup chełmski, i Adam Nowodworski, biskup kamieniecki, oraz Stanisław Albert Radziwiłł, kanclerz litewski, w sytuacji istniejącego konfliktu z Kozakami, którzy są wyznania prawosławnego, nie widzą możliwości umacniania brzeskiej unii kościelnej⁴⁷.

Kontynuując wymianę korespondencji w okresie poprzedzającym obrady sejmu, w listach z dnia 6 i 20 stycznia 1623 roku Cirioli sygnalizował jedynie fakt przybycia kolejnych parlamentarzystów⁴⁸, jak też dalsze prawdopodobne tematy sejmowych obrad⁴⁹.

EDYCJA PRZEDSEJMOVY KORESPONDENCJI CIRIOLIEGO

Nuncjusz Cosimo de Torres przebywał w Polsce od 4 października 1621 roku i w niespełna rok później, bo już 4 września został zamianowany kardynałem. Niewątpliwie fakt ten musiał znać wcześniej, skoro zdołał tak szybko zarówno pożegnać się z rodziną i dworem królewskim w Warszawie, a ponadto przekazać odpowiedzialność za nuncjaturę Cirioliemu i zarazem należycie przygotować się do podróży powrotnej do Rzymu (przebiegającej w warunkach zimowych); skoro – jak donosił internuncjusz – w dwa miesiące po swej nominacji, czyli przed 19 listopada był już poza Polską⁵⁰. Wcześniej kard. Torres odwiedził jeszcze w Łowiczu prymasa Polski, a następnie około 11 listopada⁵¹ zatrzymał się u biskupa krakowskiego, ale już w dniach 25–27 listopada był gościem u arcybiskupa w Ołomuńcu⁵².

W ten oto sposób ciężar prowadzenia nuncjatury w Warszawie spoczął na barkach najbliższego współpracownika. Próbując więc wstępnie naświetlić sposób pełnienia misji dyplomatycznej przez młodego audytora, który po

⁴⁷ Or.: BV, Barb. Lat. 6582, f. 76rv – z datą 3 II 1623.

⁴⁸ W dwóch listach z 6 I 1623 awizował przybycie do Warszawy kolejnych posłów, w tym dwóch biskupów – wileńskiego Eustachego Wołłowicza i łuckiego Andrzeja Lipskiego, który starał się o to, aby sejm zatwierdził jego przeniesienie na Włocławek. – Or.: BV, Barb. Lat. 6582 f. 44rv i 49rv z datą 6 I 1623.

⁴⁹ Przedmiotem obrad miałyby być m.in. problemy: ostatniej konfederacji, pokoju z Turcją i w związku z tym powstrzymanie najazdów kozackich na Turcję, ostatnich nominacji królewskich oraz wartości pieniądza i soli w całej Rzeczypospolitej. Natomiast zupełnie nieznaną pozostaje tematyka kościelna. – Or.: BV, Barb. Lat. 6582 f. 44rv z datą 6 I 1623. – Z kolei w następnym liście z 20 I 1623 internuncjusz donosił już o zamiarze szlachty wniesienia na obrady sejmu postulatu ukarania biskupa z Kamieńca Podolskiego Adama Nowodworskiego, który wychłostał i uwięził szlachcica. – Or.: BV, Barb. Lat. 6582, f. 63rv.

⁵⁰ Pisał o tym fakcie sam Cirioli w liście do Sekretariatu Stanu z datą 19 XI 1622 r. – Or.: BV, Barb. Lat. 6582, f. 2rv.

⁵¹ Or.: BV, Barb. Lat. 6582 f. 3r.

⁵² Or.: BV, Barb. Lat. 6582 f. 27rv.

rocznym stażu w Warszawie został obarczony zadaniami internuncjusza na rzecz przygotowywanego w Warszawie sejmu zwyczajnego, pomimo daty jego bulli nominacyjnej – 3 grudnia 1622 r. – naszą uwagę skierujemy na całość jego korespondencji wysłanej do Sekretariatu Stanu po nominacji kardynalskiej Cosimo de Torresa, czyli od dnia 5 listopada 1622 r. do dnia inauguracji sejmu 24 stycznia 1623 r.

Kwerenda przeprowadzona w Bibliotece Watykańskiej (BV) – najcenniejszej na świecie co do jakości zbiorów, a bogatej między innymi w ponad 70 000 rękopiśmiennych woluminów i 7000 inkunabułów – umożliwiła odnotowanie w zespole Barberini Latini (dalej cyt. Barb. Lat.) liczącym ponad 9000 woluminów, obok największej ilości źródeł stanowiących akta nuncjatury Giovanniego Battisty Lancellottiego, także dwóch kodeksów, które zawierają wymianę korespondencji pielęgnowanej pomiędzy Sekretariatem Stanu a biskupem Cosimo de Torresem i jego audytorem Antonio Francesco Ciriolim. Korespondencja ta znajduje się w doskonałym stanie i jest przechowywana w postaci woluminów oprawionych w pergamin i opatrzonych napisami wykonanymi na ich grzbietach:

– Rkps. 6621, ff. 103, na grzbiecie mało czytelny napis: „Polonia LXXVI 63”. Kodeks o formacie 22,5×28 cm został oprawiony w średnio twardy pergamin, a zawiera kopie korespondencji kardynała Ludovico Ludovisiego do arcybiskupów, nuncjusza Cosimo de Torresa i jego audytora oraz sekretarza w Polsce z okresu 21 VIII 1621 do 1 VII 1623, a w tym do samego Cirioliego z okresu od 5 XI 1622 do 16 III 1623, które są zachowane na f. 70v–80r; ponadto na f. 71r–74v znajdujemy także listy do nuncjusza Lancellottiego z okresu 6 XII 1622 – 1 VII 1623;

– Rkps. 6582, ff. 110. Wolumin o formacie 33×21,5×3 cm oprawiony został w pergamin z trzema wiązaniami na grzbiecie i dwoma rzemieniami na zewnątrz. Na grzbiecie istnieje napis: „Polonia; Cirioli 1622–1623 LXXVI. 24” oraz współczesna papierowa nalepka „Barb. Lat. 6582”. Kodeks zawiera oryginały listów Francesco Cirioliego, internuncjusza w Polsce, do Sekretariatu Stanu, które zostały wysłane w okresie 19 XI 1622 do 29 IV 1623.

Z obu kodeksów wybrano do publikacji 28 listów, pominawszy te, które są tylko lapidarnym potwierdzeniem wysłanej i otrzymanej korespondencji. Należy w tym miejscu odnotować fakt, iż Atanazy Welykyj w czwartym tomie swych *Litterae nuntiorum apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes (1550–1850)*⁵³ w całości wydał tylko jeden list, a w siedmiu przypadkach w selektywny sposób zaczerpnął z korespondencji nuncjusza jedynie awiza związane z dziejami Ukrainy.

Na pełniejszą ocenę zarówno całej służby dyplomatycznej jak i samej obsługi sejmu zwyczajnego z roku 1623, zrealizowanej przez internuncjusza Cirioliego, trzeba będzie jeszcze poczekać do momentu krytycznej edycji

⁵³ *Litterae nuntiorum apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes (1550–1850)*, col-legit, paravit, adnotavit editonemque curavit P. Athanasius G. Welykyj OSBM, t. 4:1621–1628, Romae 1960, (Analecta OSBM, series 2, sectio 3), s. 77; 80n (cyt. LNA IV).

całości akt nuncjatury kardynała Cosimo de Torresa. Podejmując jednak wstępną analizę jego korespondencji poprzedzającej rozpoczęcie obrad wspomnianego sejmiku możemy stwierdzić, że rzeczywiście była ona zdominowana przez problematykę sejmową (termin sejmiku, propozycje debat sejmowych wysunięte na sejmikach, brewia sejmowe, awiza o przybyciu do Warszawy duchownych parlamentarzystów). Drugi blok tematyczny stanowiły zagadnienia polityczne: pertraktacje pokojowe ze Szwedami, lisowczyca, misja księcia Zbaraskiego w Konstantynopolu, obecność ambasadora Anglii w Polsce. Trzeci co do częstotliwości wymieniany w korespondencji temat stanowiły szeroko pojęte sprawy kościelne, a ponadto przedmiotem uwagi był przebieg podróży kard. Cosimo de Torresa.

Nr 1

Ludovicus Ludovisi
Antonio F. Cirioli

Roma, 5(?) XI 1622.

Komunikuje, że sprawa opactwa w [Czerwińsku] była rozpatrywana w świetle odpowiedzi otrzymanej 12 IX, oraz iż w opinii Datarii opatem komendatoryjnym z nominacji króla został [Mikołaj Szyszkowski], ale ponieważ król zauważa teraz trudności co do jego realizacji, poleca rozstrzygnięcie całej sprawy na korzyść władcy.

Reg.: BV, Barb. Lat. 6621 f. 70v.

A 5 novembre 1622. Varsovia.

Nel particolare della Badia di Cerviasco⁵⁴ s'è veduto quelli che V.ra Signoria Ill. mo replica con le sue de 12 di settembre et appare in somma più in Dataria che sia stata data in commenda al Nicolo Siskonski⁵⁵ à nomina-

⁵⁴ Badia di Cerviasco – Czerwińsk, opactwo kanoników regularnych św. Augustyna w województwie mazowieckim, założone 1148 przez biskupa płockiego Aleksandra z Malonne. Do r. 1648 Zygmunt III nadawał je zazwyczaj biskupom. – H. F o l w a r s k i, *Poczet opatów klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku*, „Nasza Przyszłość” 6:1957, s. 5–81.

⁵⁵ Nicolo Siskonski – Mikołaj Szyszkowski (*ok. 1590 †1643), po studiach w Braniewie i Rzymie sekretarz królewski, prepozyt pułtuski, kantor krakowski, kanonik płocki i opat komendatoryjny czerwiński, następca Jana Alberta Wazy na biskupstwie warmińskim (1633–1643), administrator apostolski diecezji sambijskiej, po wojnie szwedzkiej (1626–1629) przyczynił się do odnowy życia diecezjalnego. – HC IV, 359; *Podręczna encyklopedia kościelna*. Pod red. Z. Chełmickiego, t. 37–38, Warszawa 1913, s. 137–138; S. Achremczyk, R. Marchwiński, J. Przeracki, *Poczet biskupów warmińskich*, Olsztyn 1994, s. 139–141.

tionem del Rè; ma perché come ella accenna Sua Maestà, dice di non haver mai' havuta intenzione, ch'il Siskonski la tenga senza farsi religioso, è paruto che si possa pigliare in ciò questo temperamento ch'essendo con le lettere Apostoliche della spedizione con la clausula si per diligentem, e l'istesse lettere dirette à V.ra Signoria Ill.ma⁵⁶ ella potrà differire l'esecutione da esse ad arbitrio di lei, e della Maestà Sua la quale in questo modo havrà la soddisfazione che desidera.

Nr 2

Antonius Franciscus Cirioli
Card. Ludovico Ludovisi

Varsaviae, 12 XI 1622.

Komunikuje, że: 1) na dworze królewskim nie wydarzyło się nic nowego; 2) realizuje wskazania kard. de Torresa; 3) król w obawie, aby z powodu braku żołdu żołnierze nie utworzyli nowej konfederacji, wysłał listy do wojewodów i starostów tych terenów, przez które przemieszcza się wojsko udające się ze Śląska na Litwę; 4) również Kozacy, powracający po służbie u cesarza do Polski, mogą powodować spustoszenia; 5) zaraza, szerząca się w Rosji i na Podolu, przybliżyła się już do Warszawy.

Or.: BV, Barb.Lat. 6582, f. 1r (brak obwoluty adresowej z pieczęcią).

Ill.mo e Rev. mo Signore Patrone Col.mo.

Passa tuttavia questa Corte senza novità di momento, tutta via acciò V.ra Signoria Ill.ma sappia, che conforme che faceva il Signor Cardinale de Torres⁵⁷, continuerò ancor io in avisarre V.ra Signoria Ill.ma di quanto occorrerà di rilievo, non voglio restare di scrivere il timore, che si hà, che li soldati di Livonia⁵⁸ non tentino una nuova confederatione sotto pretesto di mancamento delle paghe, et che li altri confederati ritornati di Slesia, et ritrattassi verso Lituania, penetrando il pensiero di questi di Livonia, non vadino ad unirsi con loro, sebbene per le lettere spedite d'ordine di Sua Maestà in tutti li Palatinati, li governatori delli luoghi per quali passano⁵⁹, procurano di dissolverli, et straparli affatto. Li Cosachi che servivano

⁵⁶ Wzmiankowane listy nie zostały odnalezione.

⁵⁷ Cosma de Torres (†1642), nuncjusz apostolski w Polsce (1621–1622), od 5 IX 1622 r. kardynał, w okresie 9 IX 1622 do 23 VIII 1623 konprotektor, a następnie do 1 V 1642 protektor Polski przy Stolicy Apostolskiej.

⁵⁸ Livonia – Łotwa.

⁵⁹ Wzmiankowane listy nie zostały zlokalizowane.

l'Imperatore hora tornano in Polonia⁶⁰, et da essi ancora ^{(a)[...]-a} dubita di qualche danno.

^(b)La Peste si à dilatando verso Russia e Podolia, et è arrivata ancora poche leghe lontano di quà^(b), si spera nondimeno che si preserva questa Città illesa⁶¹, come si è conservata altre volte in simili e maggiori pericoli; con che faccio à V.ra Signoria Ill.ma humilissima riverenza.

Di Varsavia, li 12 Novembre 1622.

Di V.ra Signoria Ill.ma e Rev.ma

^(c)Humilissimo et obligatissimo servitore
Anton Francesco Cirioli^(c)

Nr 3

Antonius Franciscus Cirioli
Card. Ludovico Ludovisi

Varsaviae, 19 XI 1622.

Awizuje, że: 1) kard. de Torres po gościnie u arcybiskupa gnieźnieńskiego w Łowiczu kontynuuje podróż będąc poza Polską; 2) nastąpiła poprawa zdrowia królowej; 3) za wstawiennictwem kard. Torresa król udzielił swej łaski dwóm szlachcicom, zatrzymanym po nocnym napadzie na bramę miejską; 4) w miniony wtorek we Włocławku zmarł biskup [Paweł Wołucki] i do objęcia kujawskiej stolicy biskupiej pretendują biskupi Płocka, Poznania oraz Łucka, a na uwolnione biskupstwo może być mianowany wielki kanclerz albo wielki referendarz koronny; 4) król nie zgadza się na rozejm pokojowy trwający do końca maja, zaproponowany bez jego zgody przez hetmana Radziwiłła, i prawdopodobnie zleci tę misję komu innemu, a komisarzy odwoła z Łotwy; 5) przyszlą pocztą pośle łacińskie tłumaczenie porządku obrad najbliższego sejm.

Or.: BV, Barb. Lat. 6582, f. 2rv (brak obwoluty adresowej z pieczęcią).

^(a-a) Brak karty.

^(b-b) Wydał · Welykyj LNA IV 62–63.

^(c-c) Autograf.

⁶⁰ Awiza o obecności Kozaków na Śląsku w okresie od 17 IX 1622 do 31 XII opublikował A. Welykyj. – LNA IV 59–67.

⁶¹ Epidemie pojawiały się w okolicach Warszawy bardzo często. Ostatnio w latach 1617, 1620, a następnie regularnie każdego roku w okresie 1623–1630. Niestety brak jest pełnych danych na temat śmiertelności. Przypuszcza się, że największe ubytki spowodowały zarazy w latach 1559, 1591 oraz 1623–1624, bowiem aż ok. 10% mieszkańców. – *Warszawa w latach 1526–1795*, M. Bogucka i in., Warszawa 1984, s. 16, 580 i 582.

Ill.mo e Rev.mo Signore Patrone Col.mo.

Seguita il Signor Cardinale de Torres il suo viaggio verso Italia⁶², com'ho inteso dalle lettere del Secretario⁶³ di Sua Sig.ria Ill.ma di Lovicio⁶⁴, Città di Monsignore Arcivescovo di Gnesna⁶⁵, ove è stato alloggiato, e trattato nobilissimamente da quel Prelato, et tengo per fermo che à questa hora sia già fuori di questo Regno.

La Ser.ma Regina⁶⁶ che era stata alquanto rissentita di febre, hora sta benissimo, et fu hier l'altro con Sua Maestà alla Villa di Gneporeze⁶⁷.

^(a) Domenica mattina duoi gentilhuomini, che li giorni passati sforzando di nottè una porta de borghi di questa città, diedero due archibugiate al Capitano de Cosachi della guardia del Re⁶⁸, basciorno pubblicamente le mani à sua Maestà per la gratia fattali à intercessione del Signor Cardinale de Torres.^{-a)}

Martedì che fu alli 15, morì di letargo in Vuladislavia Monsignor Paolo Vuolski Vescovo di Cuiavia⁶⁹ in età di circa 70 anni; al cui Vescovato di rendita di circa 60 mila fiorini aspirano li Vescovi di Plosca⁷⁰, Posnania⁷¹

^(a-a) Wydał: Welykyj LNA IV 63.

⁶² Podróżując przez Kraków, w dniu 11 lub 19 listopada 1622 opuścił Polskę. – Or.: BV, Barb. Lat. 6582, f. 2r i 3r.

⁶³ Bartolomeo Ribboni, następnie sekretarz królewski.

⁶⁴ Lovicia – Łowicz, miasto nad rzeką Bzurą, od XII w. własność arcybiskupstwa gnieźnieńskiego.

⁶⁵ Wawrzyniec Gembicki (*1559 †1624), bp chełmiński, administrator apostolski diecezji pomezańskiej, bp kujawsko-pomorski, abp metropolita gnieźnieński, prymas Polski w latach 1616–1624; sekretarz królewski, kanonik krakowski (1594) i poznański, kanclerz gnieźnieński (1595), prepozyt w Krakowie. Przeprowadził m.in. synod w Łowiczu (1620) oraz Piotrkowie i Krakowie (1621).

⁶⁶ Konstancja, królowa Polski (*1588 †1631) druga żona Zygmunta III Wazy (od 11 XII 1605) a córka arcyksięcia Austrii Karola Habsburga i księżnej Bawarskiej Marii; matka czterech synów: Jana Kazimierza (późniejszego króla Polski w latach 1648–1668), Jana Olbrachta, Karola Ferdynanda, Aleksandra-Karola, oraz córki Anny Katarzyny.

⁶⁷ Gneporeze – Nieporęt, wieś koło Radzymina pod Warszawą, od XVI w. posiadłość królewska; po przeniesieniu stolicy do Warszawy letnia rezydencja królewska (Zygmunt III zbudował tu drewniany zamek), ulubione miejsce polowań Władysława IV, a pobytu królewicza Jana Kazimierza. – Encyklopedia Powszechna Orgelbranda, t. 10, Warszawa 1901, s. 527; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego* (cyt. SGK), t. 7, s. 107.

⁶⁸ Postać nie zidentyfikowana.

⁶⁹ Paweł Wołucki (*po 1561 †1622), bp włocławski w latach 1616–1622, a wcześniej Kamieńca (1594–1607) i Łucka (1607–1616).

⁷⁰ Henryk Firlej (*1574 †1626) był biskupem Płocka w latach 1617–1624, chrześniak króla Henryka Walezego, kształcił się w Ingolsztadzie, Grazu, Padwie i Rzymie (1593–1596). Klemens VIII mianował go swym szambelanem, prałatem domowym, referendarzem obojga sygnatur i protonotariuszem apostolskim. Po powrocie do kraju w 1598 został sekretarzem królewskim, w 1605 referendarzem koronnym, a w latach 1613–1618 był podkanclerzem; 30 X 1616 został biskupem łuckim i wreszcie 7 X 1624 został mianowany arcybiskupem gnieźnieńskim. – J. K o r y t k o w s k i, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do r. 1821*, Poznań 1888.

⁷¹ Andrzej Opaliński (*1575 †1623) po studiach w Rzymie, gdzie był notariuszem w Kurii Rzymskiej, prepozyt płocki, od 1606 r. koadiutor, a od 1607 r. bp poznański.

e Luceoria⁷², che è Gran Cancelliere del Regno, et al Vescovato che per la promotione d'uno di questi resterà vacante, si tiene sia per essere promosso o il Gran Secretario del Regno⁷³, o il Gran Referendario della Corte del Regno⁷⁴.

Sono ancora in Livonia li Commissarij per il trattato della pace con li Suecesi⁷⁵, ma si hà poca speranza che sia per seguire, anzi si [2v] crede, che non concludendosi la pace fra poco tempo, anderà ordine di quà à detti Commissarij, di fare declaratione, che sua Maestà non vuole osservare la tregua sin à Maggio, com'ha promesso il Generale Ragivile⁷⁶, poichè egli lo fece da se senza alcun ordine Reggio, et che si deputerà un'altro, che eserciti questi carico sin tanto che detto Generale sia libero dal giuramento prestato all'inimico d'osservar la tregua sin à detto tempo.

Hò havuto una scrittura in polacco che contiene tutto quello che si deve trattare nella prossima dieta⁷⁷, quale per non esser ancor tradotta in latino non posso mandarla se non col seguente ordinario e per fine faccio à V.ra Signoria Ill.ma humilissima riverenza.

Di Varsavia, li 19 Novembre 1622.

Di V.ra Signoria Ill.ma et Rev.ma

^(b)Humilissimo et obligatissimo servitore
Anton Francesco Cirioli^(b)

^(b-b) Autograf.

⁷² Andrzej Lipski (†1631) konwertyta z protestantyzmu, wybitny prawnik, w 1605 kustosz gnieźnieński i płocki, w 1612 kanonik krakowski, a od 1616 scholastyk tamże, bp łucki w latach 1617–1624, w 1618 podkanclerzy koronny, a od 1620 po śmierci Stefana Żółkiewskiego kanclerz koronny, bp kujawski w latach 1623–1630 i krakowski w okresie 1630–1631. – W. Czaplinski, *Lipski Andrzej*. W: *Polski Słownik Biograficzny* (cyt. PSB), t. 17, s. 415–417. – Nominacje królewską otrzymał on już przed 9 V 1623. Zob. N. 46 oraz T. Fitych, *Pierwszy proces informacyjny sporządzony w nuncjaturze Giovanniego Battisty Lancellottiego* (02–11 V 1623 Warszawa, Andrzej Lipski wskazany na diecezję kujawską, (artykuł złożony do druku).

⁷³ Stanisław Łubieński (*1573 †1640) herbu Pomian, brat arcybiskupa Macieja, po skończonym kolegium jezuickim studiował teologię w Grazu i Perugii, zdobywając doktorat obojga praw; od 1618 roku opat tyniecki, kanonik krakowski, już w roku 1622 był proszony przez króla o przyjęcie biskupstwa łuckiego, które otrzymał w prowizji 6 II 1624. W 1625 został podkanclerzem kancelarii królewskiej, a w 1627 biskupem Płocka. – HC IV, s. 224, 283; J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, t. 2, Gniezno 1883, s. 536–544.

⁷⁴ Hieronim Cielecki (* 1563 †1627), kanonik krakowski (1606), referendarz koronny (1613), kanclerz królowej Konstancji i wychowawca dzieci Zygmunta III, podkanclerzy koronny i bp płocki w latach 1624–1627. – P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce – słownik biograficzny*, Warszawa 1992 (cyt. BKP), s. 40; Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII w. (spisy). Pod red. A. Gąsiorowskiego, t. 10, s. 137.

⁷⁵ Rozejm pokojowy zawarty pomiędzy Gustawem Adolfem, królem Szwecji, a Krzysztofem Radziwiłłem (†1633) pod Mitawą w sierpniu 1622 roku, był przedłużany dwukrotnie: najpierw do 1 stycznia 1624 roku, a następnie do marca 1625 roku.

⁷⁶ Krzysztof Radziwiłł (†1640).

⁷⁷ Wzmiankowany dokument nie został zlokalizowany.

Nr 4

Antonius Franciscus Cirioli
Card. Ludovico Ludovisi

Varsaviae, 26 XI 1622.

Komunikuje, że: 1) przesyła instrukcję królewską dotyczącą sejmików, która zawiera już tematykę przygotowywanego sejmu; obiecuje, że wkrótce prześle dalsze awiza z informacjami o kolejnych pismach sejmowych; 2) przesyła użyteczne awiza otrzymane w tym tygodniu z Wrocławia; 3) w środę nadeszła z Łotwy relacja komisarzy na temat bezowocnych debat z komisarzami Gustawa, którzy żądają bezterminowego pokoju po zwróceniu wszystkich swych zdobyczy na Łotwie, co oznaczałoby rezygnację króla z prawa do Szwecji. W związku z tym polscy parlamentarzyści ponowili starania o bardziej korzystny rozejm, lecz Szwedzi postawili warunek całkowitego rozwiązania polskiej armii, na co nie wyraził zgody hetman Radziwiłł i strona polska, mając świadomość, że w pobliżu Rygi z rozproszonym wojskiem przebywa 'nel modo incognito' Gustaw; 4) król polecił szlachcie mieszkającej na trasie przemarszu Kozaków powracających ze służby cesarskiej, aby nakazali im zachowanie pokoju pod groźbą stracenia.

Or.: BV, Barb.Lat. 6582 f. 15r–16r (brak obwoluty adresowej z pieczęcią).

Ill.mo e Rev.mo Signore et Patrone Col.mo.

^(a)Mando a V.ra Signoria Ill.ma l'instrukzione data a nome di Sua Maestà a'quelli che à mandato ad assistere alle diete piccole^{a)}⁷⁸, nella quale si contengano li punti, che sua Maestà vuole che siano trattati nella dieta grande, nella qual materia se usciranno fuori altre scritture, procurerò d'haverle quanto più presto si potrà et l'inviarò subito à V.ra Signoria Ill.ma.

Mi è capitato questa settimana l'aggiunto foglietto d'avisi da Vratislavia⁷⁹, quale ancorché creda che sia per arrivare doppo che V.ra Signoria Ill.ma havrà intero l'istesso per altre parti, tuttavia perché forse servirà per corroboratione della verità hò volsuto mandarlo à V.ra Signoria Ill.ma.

Capitorno finalmente Mercordi lettere delli Comissarij di Livonia⁸⁰, da quali si è inteso l'abboccamento seguito tra essi e li Comissarij di Gustavo, senza però alcun frutto, poiché questi à nome di tutti li ordini del Regno di Suetia hano proposto alli nostri Comissarij la tregua perpetua, et di voler lasciare tutto quello che hano occupato in Livonia alli Polachi, con questo,

^(a-a) Wydał: Welykyj LNA IV 64.

⁷⁸ Wspomniane awiza nie zostały odnalezione.

⁷⁹ Vratislavia – Wrocław, miasto na Śląsku; sygnalizowane awiza nie zostały zlokalizowane.

⁸⁰ Efektem ich pertraktacji był rozejm pokojowy trwający początkowo do 1 stycznia 1624 roku.

che li ordini del Regno di Polonia lascijno possedere alli Suecesi quietamente la Suetia, et prometino di far consentire il Re di Polonia all'istesso, il qual partito come contrario affatto [15v] alle buone ragioni che Sua Maestà hà sopra detto Regno, non è stato accettato da Commissarij Polachi, ma li hano fatto istanza che proponghino qualche giusto accordo, nel quale possi ancora la Maestà di Polonia concorrere per il suo interesse particolare, et li Commissarij del Sueco sono alhora ricorsi al punto di prima, cioè, che essi non trattarano pace di sorte alcuna né col Re, ne con la Repubblica di Polonia, se prima non si dissolve l'esercito Polacho; onde ogni huomo facilmente argumenta, che essi dessiderino più tosto guerra che pace, perche nelle capitulationi della tregua fatta sino al primo di Maggio à effetto di trattar la pace, non è tal conditione, che si dissolva l'esercito Polacho, anzi il Generale Ragivile⁸¹ e li Commissarij dicano espressamente che non si deve in modo alcuno dissolvere quest'esercito, sintanto che non è conclusa affatto la pace, per la difficoltà che seria à metterne insieme un altro, et per il bisogno che si tiene per fermo si havrà di esso à primo tempo; sapendosi che l'istesso Gustavo stà incognito in Righa⁸², et che ha diviso per li presidij di Righa et daltri luoghi vicini buon numero di soldati, col quale, dissolto che fosse il nostro esercito, potria tentare di sorprendere qualch'altra Città. [16r]

^(a)Sua Maestà hà ordinato alla nobiltà delli confini del Regno verso Germania, che commandi alli Cosachi quali ritornano dal servitio dell'Imperatore, che se vogliano entrare nel Regno si dissolvano di sieme, e recusando dubidine che li taglino à pezzi, temendosi che non siano per far grandissimi danni per dove passerano conche faccio à V.ra Signoria Ill.ma humilissima riverenza. Di Varsavia, li 26 Novembre 1622^{-a)}.

Di V.ra Signoria Ill.ma et Rev.ma

^(b)Humilissimo et obligatissimo servitore
Anton Francesco Cirioli^{-b)}

(c.d. w następnym nr)

^(a-a) Wydał: Welykyj LNA IV 64.

^(b-b) Autograf.

⁸¹ Krzysztof Radziwiłł.

⁸² Ryga – stolica Inflant, od 1623 r. potężna twierdza w posiadaniu Szwedów.